

Eminescu și Arhivele

DIMITRIE VATAMANIUC

Eminescu își face studiile la Berlin între 1872 și 1874 în vederea pregătirii doctoratului în filozofie. Poetul audiază însă și cursurile lui Karl Richard Lepsius de istoria Egiptului și cele ale lui Johann Gustav Droysen de istorie modernă. Manuscrisele eminesciene cuprind numeroase însemnări de la prelegerile acestor profesori, extrase din diferite tratate de specialitate, precum și note bibliografice privind unele lucrări de istorie care stau în atenția sa în anii studiilor universitare.

Preocupările lui Eminescu în epoca pregătirii doctoratului privind istoria par să aibă ca obiect și întocmirea unei teze secundare din această materie, cum se obișnuia la unele universități străine din acea vreme. Eminescu întreprinde, într-adevăr, cercetări în arhivele străine în 1874 în vederea realizării unui tur de orizont cu privire la fondurile documentare în care presupunea că se păstrează mărturii privind țara noastră. Eminescu îi scrie lui Ioan Alexandru Samurcaș, secretar al Agenției diplomatice din Berlin, despre călătoria sa la Königsberg, orașul lui Kant, unul din filozofii preferați ai poetului. „În Königsberg n-am stat decât cinci zile — îi scrie Eminescu lui Samurcaș, în 19 septembrie 1874 —, unde, locuind la unul din colegii mei de universitate, fiu de comerciant, și însoțit de el în cercetările mele. am putut vorbi cu directorul Arhivei despre existența documentelor regatului Poloniei și a țărilor învecinate, am cules notițe asupra aceloră, cari sint publicate deja în *Corpora documentorum*, dară o cercetare cu ochi proprii a documentelor originale nu este permisă decît după o învoire înscrisă a guvernului central. O asemenea învoire aș fi trebuit s-o solicit sau prin Agenția noastră sau prin mijlocirea Ministeriului nostru de Externe”¹.

De la Königsberg, Eminescu pleacă la Cracovia. Aici află că documentele păstrate în arhivele cracoviene începuseră să se tipărească și că editarea lor se afla la al treilea volum. Poetul are în vedere, probabil, colecția *Monumenta mediaevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, care se tipărește la Cracovia, începînd din 1874 și a cărei editare se continuă și după această dată.

Eminescu face ultimele investigații în călătoria sa de studii la Lvov (Lemberg). În Lemberg aș fi vrut să scot — îl informează poetul pe Ioan Al. Samurcaș — fotografia bisericii Movileștilor și a portretelor dinăuntru ei (familia lui Ieremia Movilă și portretul unui armaș din Țara Românească, care cu vremea a fost ajuns mare-cancelar al Poloniei), dar lipsa de mijloace m-a oprit de a angaja un fotograf pentru o asemenea lucrare”².

Biserica Moldovenească (Wolska = Cerkiew) din Lvov este ridicată de Movilești, cum spune Eminescu în scrisoarea sa. Portretul din interiorul ei nu este al unuia armăsar din Țara Românească, ci al lui Constantin Coniact, administrator al vămlor în Rusia. Acesta ridică clopotnița, repară biserica și este înmormîntat în ea³. Inscripția de pe portret arată că a stat în „Valachia Cisalpină” și a ocupat în domnia lui Alexandru Lăpușeanu funcția de „praefectus administratione Valachiae”, text căruia Eminescu îi dă tîlmăcirea de armaș. Coniact a îndeplinit în Polonia „officio maximo cum reipublicae emolumento perfunctus esset”. Poetul interpretează textul că persoana reprezentată în portret ajunsese mare cancelar.

Investigațiile întreprinse de Eminescu în aceste arhive au ca urmare faptul că poetul își analizează cu luciditate pregătirea sa pentru cercetarea arhivistică și face reflecții asupra răspunderii celor ce se angajau să scoată la lumină documente istorice. „E altceva a face cercetări pentru sine însuși — îi arată Eminescu lui Ioan Al. Samurcaș — cari, greșite chiar fiind, nu au nici un caracter oficial, și altceva cînd, ca reprezentant (cel puțin a peu près) al unui guvern, cercetezi cu toată responsabilitatea morală documente vechi — de-a căror autenticitate și analiză arhaică atîrnă tranșarea unei chestiuni de politică militantă poate.

¹ I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare IV. Junimea*. București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1933, p. 120—121.

² *Idem*, p. 121.

³ P. P. Panaitescu, *Fundațiuni religioase românești în Galizia*. În Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, XXII, București, 1929, p. 1—19; I.E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 291—294.

În sfârșit pentru a încerca deschiderea ușilor arhivei pe calea cea mare a relațiilor internaționale îmi lipsește încrederea în mine, nefiind specialist în descifrarea documentelor și avînd în această privință mai multă rutină și bun simț decît înțelegerea tuturor greutăților și criteriilor, de cari chiar sciitorii însemnați sînt învinși”⁴.

Eminescu nu se desminte nici de astă dată în privința înaltei sale conștiințe în tot ce întreprinde. Poetul era decis să-și facă pregătirea necesară să poată descifra și interpreta documentele istorice din arhive. „Pe la mijlocul lui noemvrie mă întorc în Germania — în serie Eminescu lui Ioan Al. Samurcaș — pentru examene — se înțelege că celesta deorînd grația favente, nefiînd caz împiedecător. Călătoria mea va avea de scop înainte de toate depunerea doctoratului. Pînă atunci mă voi pune însă în corespondență cu D-nul Hăjdău, pentru a afla de la el numele dicționarelor auxiliare (a limbii latine corupte din acel timp și a prescurtărilor uzitate pe atunci) și toate preservativele critice, pe cari cineva trebuie să le aplice la documente, pentru a afla dacă sînt autentice sau apocrife; căci în critica documentelor nu e permis a visa. Înainte de plecarea mea, Vă voi anunța pentru ca să binevoiți a mijloci eliberarea actului susmenționat cu permisiunea de a vizita arhivele secrete ale Statului prusian”⁵.

Eminescu nu pleacă în Berlin pentru depunerea doctoratului, cum spera, și intră director la Biblioteca Centrală din Iași. Momentul acesta din biografia sa este cu deosebire important în mai multe privințe. Nu știm dacă s-a adresat lui Hasdeu, cum își propunea, însă Eminescu trece la traducerea manualului lui A. Leskien, *Handbuch der Albulgarischen (Aetkirechenlawischen) Sprache. Grammatik. Texte. Glossar*, tipărit la Weimar în 1871 și păstrat în manuscrisele sale⁶. Poetul se familiariza, prin traducerea manualului, cu vechea slavonă și cu alfabetul chirilic. Munca în Biblioteca Centrală Universitară, unde îi trec prin mînă documentele și cărțile, face ca Eminescu să devină unul din cei mai stăruitori intelectuali români în recuperarea vechiului scris românesc. Desfășoară o susținută activitate în această direcție și îmbogățește fondurile bibliotecii ieșene cu achiziții prețioase de manuscrise și carte rară. Este și epoca în care își formează biblioteca personală din manuscrise și carte rară. Multe din manuscrisele din biblioteca sa se le împrumută lui M. Gaster și H. Tikin, care le utilizează în lucrările lor fără să i le restituie.

Dacă Eminescu nu continuă investigațiile personale în arhive, nu este mai puțin ade-vărat că asemenea cercetări întreprinse de alții stau permanent în atenția sa și le utilizează în proza politică. Manuscrisele poetului cuprind multe însemnări privind autori, colecții și documente istorice. Sînt de reținut nume ca Jordanes, care trăiește în secolul al VI-lea, cu lucrări ca *De Getarum sive Gothorum origines et rebus gestis* (1515) și *Isidori Chronicon Gothorum. Vandalorum, Suenorum et Wisigothorum* (1597), Antonio Bonfini (1434—1503), cu *Rerum hungaricarum decades*, Nicolaus Olahus (1493—1568), cu *Hungaria și Chronicon*. Pietro Servius (? — 1648) cu *Juveniles feriae que continent antiquitatum romanarum miscellanea* (1638), Joseph De Guignes (1721—1800) cu *Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mongols et des autres Tartares occidentaux* (1756—1758). În manuscrisul 2257, 418 găsim și o listă, întocmită de Eminescu, pentru autorii consultați de Gheorghe Șincai, cu date biografice despre ei: „*Georgius Fabricius*, poet și istoric, născut la Chemnitz la anul 1516 (mort 1571), a fost protejat de împăratul Maximilian II și a dirijat în curs de 25 de ani colegiul din Meissen. *Origines stirpis saxoniae* 1597 Lib. Brietius [Philippus], iezuit, bibliotecar al Colegiului Iezuitilor din Paris, n[ăscut] la Abbeville 1601, m[ort] la 1668.

Parallela geographiae veteris et novae, 1649, 3 vol. 4°.

Theatrum geographicum Europae veteris 1653 in folio.

Chronicon ab orbe condita ad annum Christi 1663 et 1682, 7 vol[ume] în 12.

Philippi Labbe et Philippi Brieti concordia Chronologica, 1670, 5 vol[ume] în folio.

Dlugosz Ioan zis Longinus, istoric polon născut în Brezric la a[nu]l 1415, dintr-o familie nobilă, a fost preceptorul copiilor lui Casimir IV, a împlinit mai multe misiuni diplomatice în Prusia, Ungaria și Boemia, a fost numit la întoarcerea din călătoria la locurile sfinte arhiepiscop de Lemberg și a murit la 1480 înainte de-a fi consacrat.

⁴ I.E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 121.

⁵ *Idem*, p. 122.

⁶ M. Eminescu, *Opere XIV. Traduceri filozofice, istorice și științifice*. Ediție critică întocmită de Perpessicus. Studiu introductiv de Al. Oprea. Ediție critică îngrijită de Petru Creția, Aurelia Creția, Dimitrie Vatamaniuc, Anca Costu-Foru. Colaboratori externi Gheorghe Mihăilă, Anita Bhoșe. Secretar tehnic Ileana Rațiu. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983, p. 443—507.

⁷ M. Eminescu, *Fragmentarium*. Ediție după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamaniuc, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 561, 581, 595, 613.

Historia Polonica, usque ad annum 1480 (Lipsca, 1711, 2 volume) în folio) Lib. XIII ad annum 1475 (Ștefan)"⁹. Pentru istoria națională, Eminescu își extrage informațiile din colecția *Documentele Hurmuzaki*, care se tipărea sub îngrijirea lui I. Slavici, din cronicari, pentru care folosește ediția lui M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei* (I—III, București, 1872—1874) și tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, în șase volume, din care traduce, cum am văzut, primul, ce se tipărește în 1879. În atenția lui Eminescu stau publicațiile lui B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor și Arhiva istorică a României*. Poetul își extrage de aici informația istorică pentru studiul *Basarabia*. La scrisoarea lui B. P. Hasdeu în care acesta se plinge că nu-i citează publicațiile, poetul răspunde în „*Timpu!*” din 5 martie 1878, când arată că nu terminase studiul, dar că va face acest lucru la încheierea lui. Eminescu își îndeplinește promisiunea și arată, în finalul studiului, că pentru secolele XIV—XV a cercetat cele două lucrări ale lui Hasdeu „cu mult folos”. Dintre reviste, Eminescu aprecia *Columna lui Traian*, scoasă de B. P. Hasdeu, tocmai pentru faptul că dădea la lumină documente din arhive. „*Columna lui Traian*... promite a deveni o prețioasă revistă — scrie Eminescu în „*Timpu!*” din 1 aprilie 1882 — și a da o nouă impulsie științei române. Științele române, zicem, pentru că, dacă științele naturale și matematicile sînt prin chiar natura lor cosmopolite, știința istoriei, a limbii, a manifestărilor artistice ale unui popor, a vieții lui juridice, a datinilor este o știință națională. Acestea din urmă întăresc vertebrele naționalității, aceste fac pe un popor să se cunoască pe sine însuși, îl păstrează în originalitatea și tinerețea lui și-l mîntuie de platitudinea unei culturi cosmopolite”⁹. Cercetări, ca cele întreprinse de B. P. Hasdeu, arată Eminescu, nu ar prezenta o importanță atât de mare, dacă poporul român ar fi fost ferit de vicisitudinile istorice. „Ceea ce se dezgropă prin aceste documente istorice și lingvistice — scrie Eminescu — nu sînt dar numai materialuri de interes arheologic, ci e România însăși, e genul poporului românesc”¹⁰.

Eminescu li recunoaște lui B. P. Hasdeu înzestrarea și pregătirea necesară pentru cercetarea arhivelor și editarea de documente. „Fără îndoială unul din meritele d-lui B. P. Hasdeu — scrie Eminescu — este de-a fi introdus un nou metod, pozitivist oarecum, în cercetarea istoriei naționale. Înzestrat și c-o memorie imensă și c-o putere de combinație aproape egală cu această memorie, întrunind deci cele două calități ce caracterizează inteligențele geniale: memoria și judecata, cunoscînd o sumă de limbi vie și moarte, între cari pe cele slave, d-sa ne-a descoperit cel dintîi izvoarele slavonești atîngătoare de istoria noastră, cu altă mai prețioasă cu cit, fiind înconjuțați de slavi, aceștia ne cunoșteau poate mai bine decît popoarele apusene. Cronicele polone, colecțiuni de documente slavone, poezia poporană a neamurilor balcanice și a celor de la nord, multe din acestea au fost atrase în cercul cercetărilor sale și încet-încet istoria noastră se reconstruiește piatră cu piatră, manifestare uniformă a unui singur geniu național, al genului poporului românesc”¹¹.

Manuscrisele lui Eminescu cuprind numeroase cronologii și tabele sincronice privind istoria națională și universală. Dramaturgia sa este, în cea mai mare parte, tot de inspirație istorică. Cronologiile și tabelele sincronice conferă manuscriselor un caracter pronunțat de instrument de lucru.

Orientarea lui Eminescu spre publicațiile care tipăreau documente din arhive îl pune la îndemînă un material informativ pe care îl utilizează în proza sa politică. Studiul *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, publicat în „*Convorbiri literare*” în 1876, este un excurs istoric, bogat documentat, la un secol de la anexarea Bucovinei la Imperiul Habsburgic, în 1775. Politica expansionistă habsburgică este analizată pe bază de date istorice, cum procedeză în numeroase articole, și acestea formează armătura științifică a discursului critic¹².

Dacă Eminescu urmărește cu atenție publicarea documentelor din arhive și le utilizează în scrisul său, prezintă importanță în egală măsură și mărturiile documentare ce se păstrează în arhive, în legătură cu viața și activitatea sa. Arhivele Statului din țara noastră

⁹ *Idem*, p. 616.

⁹ M. Eminescu, *Opere XIII Publicistica*. Ediție critică întemeiată de Perpessicius. Ediție critică îngrijită de Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creția, Oxana Busuioceanu, Simona Cioculescu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Claudia Dimiu, Eugenia Oprescu, Ileana Rațiu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985, p. 88.

¹⁰ *Idem*, p. 89.

¹¹ *Idem*, p. 87—88.

¹² M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica*. Ediția întemeiată de Perpessicius. Studiul introductiv de Al. Oprea. Ediție critică de Petru Creția, Dimitrie Vatamaniuc, Anca Costa-Foru, Eugenia Oprescu, colaborator extern Gerhard Csejka. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 163—173.

cuprind un bogat fond de documente privind străburii, bunicii și părinții săi, numirile și destituirile poetului din posturi, precum și un bogat fond de documente, format cu precădere din corespondența oficială din timpul directoratului său la Biblioteca din Iași și revizoratul școlar peste județele Iași și Vaslui.

Cercetările din ultimii ani au stabilit că străbunii lui Eminescu descind din Transilvania și se stabilesc în Bucovina la jumătatea secolului al XVIII-lea. Familia se numea *Iminovici* și își părăsește vatra străbună în marele exod al populației transilvănene din 1767, când trec în Moldova și Muntenia peste 24 000 de familii, ca urmare a obligațiilor iobăgești, militare și a persecuțiilor religioase¹³. Iminovici din Transilvania își au vetrele străbune în Blaj și Vad, în Făgăraș, cu descendenți până în zilele noastre. De aici emigrează mai mulți Iminovici în America înainte de primul război mondial, din cauza asupririi maghiare¹⁴. Mai mulți Iminovici din Blaj frecventează școlile de aici la jumătatea secolului al XVIII-lea, alții se ocupă cu negoțul¹⁵ și unii practică indeletniciri cărturărești și sînt pictori de biserici și popularizatori ai cărților ieșite din tipografia blăjeană¹⁶. Iminovici din Blaj se sting în linie bărbătească la jumătatea secolului trecut. Arhivele Statului din Alba Iulia păstrează registrele de stare civilă ale orașului Blaj ce cuprind informații inestimabile privind străbunii poetului. Tot la Arhivele Statului din Alba Iulia se află și un document care aduce lumină în călătoria lui Eminescu spre Blaj, cu Ioan Cota și Teodor Cojocaru, în 1866.

Arhivele Statului din Cluj păstrează descripțiile școlărilor din Blaj, *Calculus Scholasticorum* din 1755, 1757 și 1763 și înregistrează mai mulți școlari Iminovici, la care ne-am referit mai sus. Se dau aici informații despre familiile lor și materiile de învățămînt la jumătatea secolului al XVIII-lea¹⁷. Arhivele Statului din Cluj au recuperat și un foarte important document din timpul pregătirii serbării de la Pulna din august 1871. Eminescu face parte din comitetul de organizare al acestei serbări și adresează un apel studenților din Blaj să sprijine această acțiune a studenților români din Viena. Serbarea se ține la Putna, la mormîntul lui Ștefan cel Mare, în august 1871, și se înscrie ca o manifestație a solidarității naționale.

Iminovicii care trec în Bucovina la jumătatea secolului al XVIII-lea se stabilesc în Călinești, o comună pe șoseaua Suceava-Siret¹⁸. Aici li găsește anexarea Bucovinei la Imperiul habsburgic în 1775. Registrele de stare civilă ale acestei comune li înregistrează pe străbunii, bunicii, tatăl, unchi și veriii poetului¹⁹. Familia se stinge și aici în linie bărbătească, dar se continuă în linie femeiască și este răspîndită în numeroase comune din Bucovina și din afara ei. Registrele de stare civilă ale comunelor bucovinene se păstrează la Arhivele Statului din Suceava. Documentele sînt importante pentru că permit să urmărim aria de răspîndire a familiei, însă cuprind și informații privind starea socială și întimplările tragice din viața lor.

Gheorghe Iminovici, tatăl poetului, întemeiază ramura din Moldova a familiei Iminovicilor. Administrator de moșie la Dumbrăveni, se căsătorește cu Raluca Jurașcu și se stabilesc la Ipotești lângă Botoșani. Arhivele Statului din Botoșani și din Iași dețin un bogat fond de documente privind ramura din Moldova a familiei poetului. Arhivele Statului din Botoșani păstrează actul de naștere al lui Eminescu, documente din perioada cînd funcționează aici ca slujbaş, precum și alte materiale de interes biografic. Ocupația de administrator de moșie și apoi de proprietar al moșiei răzășești din Ipotești li implică pe tatăl poetului în mecanismul administrației din vremea sa, cu tranzații de cumpărări, vânzări și procese la toate instanțele judecătorești.

¹³ Ștefan Meș. *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX (Cercetări de demografie istorică)*. București, Editura Științifică, 1971, p. 130; Ediția a II-a revăzută și adăugită. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 100; Ion I. Nistor. *Bejenarii ardeleni în Bucovina*. În *Codrul Cosminului*, II—III, 1927, p. 445—533.

¹⁴ D. Vatamaniuc. *Blajul vatra străbunilor lui Eminescu*. În *Manuscriptum*, VII, nr. 1, ianuarie—martie 1976, p. 127—138.

¹⁵ A. Răduțiu, *Negustori și meșteșugari din Blaj în Urbaniul din 1772*. În *Revista Arhivelor*, an IX, nr. 1, [ianuarie—iunie], 1966, p. 297.

¹⁶ Ștefan Buzilă, *Protopopii și vicarii Năsăudului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, 1940, p. 353.

¹⁷ Z. Păclișanu. *Documente privitoare la istoria școalelor din Blaj*. În „*Revista Arhivelor*” 1928—1929, nr. 5, 1930, p. 404, 408, 422. Se publică și în volum, București, Tipografia Curții regale F. Göbl Fii, 1930, p. 2, 6, 20.

¹⁸ Vasile Gherasim, *Mihai Eminescu*. Studii și articole. Ediție alcătuită, prefață și bibliografie de George Muntean, Iași, Edit. Junimea, 1977, p. 105—141.

¹⁹ *Idem*, p. 119—123.

Arhivele Statului din Iași păstrează un bogat fond documentar privind implicarea tatălui poetului în mecanismul administrației din acea vreme. Documentele au nu numai o valoare informativă ci și una psihologică. Mama poetului trece averea în seama soțului ei și se mișcă în umbra gospodăriei, între copiii foarte numeroși.

Documentele îl arată în schimb pe tatăl poetului întreprinzător, cunoscător al mai multor limbi; știa să rezolve, însă și să creeze, cele mai complicate situații în demersurile sale cu administrația. Figură balzaciană, întemeietorul ramurii din Moldova a familiei lui Eminescu stă încă în umbră datorită cultului poetului pentru mama sa.

Arhivele Statului din Iași păstrează un fond documentar bogat, legat și de persoana și activitatea lui Eminescu, îndeosebi de cea de la Biblioteca Centrală din Iași și din timpul revizoratului școlar peste județele Iași și Vaslui. Din pașapoartele eliberate lui Gheorghe Eminovici pentru plecarea copiilor săi la studii la Cernăuți luăm cunoștință de portretul ce i se face poetului la vârsta copilăriei²⁰. Arhiva revizoratului școlar cuprinde documente prețioase privind mișcarea corpului didactic în cele două județe, precum și rezoluții ale poetului puse pe diferite documente. De o importanță aparte este și dosarul întocmit de instanțele judecătorești pentru preținse sustrageri de cărți și obiecte de la Biblioteca Centrală din Iași.

Arhivele Statului din Vaslui păstrează și ele un document cu semnătura lui Eminescu. Este un text tipărit, privind recomandarea de manuale care urmau să fie introduse în școlile primare. Documentul a fost trimis școlilor din raza revizoratului său și a fost recuperat și de alte instituții.

Fondul documentar cel mai bogat privitor la Eminescu se păstrează la Arhivele Statului din București și filialele sale. Perioade întregi din viața poetului sînt cunoscute, sub raport documentar, numai pe baza materialelor păstrate în fondurile acestei instituții. Avem în vedere anii cînd poetul face parte din trupele teatrale ale marilor actori Iorgu Caragiail și Mihail Pascaly. Se păstrează astfel actele oficiale privind angajarea poetului în aceste trupe, precum și o serie de suplici pe care le întocmește Eminescu către diferite instituții în numele celor doi actori pe care, în mare parte, le și semnează cu numele lor. Poetul întocmește asemenea suplici și în numele unor actori. Explicația stă în faptul că poetul avea un scris frumos încă de la această dată, care va evolua în anii studiilor universitare spre cunoscuta caligrafie eminesciană. Documente importante se păstrează în această instituție și din epoca directoratului lui Eminescu la Biblioteca Centrală din Iași în 1874—1875. Ele ni-l relevă pe Eminescu în demersurile sale stăruitoare pe lângă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice privind recuperarea de manuscrise și tipărituri din vechiul scris românesc. Proceșul ce i se întentează lui Eminescu pentru preținse sustrageri de cărți și obiecte de la Biblioteca Centrală din Iași se judecă și la Înalta Curte de Conturi și documentele cuprinse într-un dosar special sînt importante în egală măsură pentru cunoașterea avaturilor prin care trece Eminescu în această incalificabilă inscenare, cît și pentru instituția care, prin practicile ei birocratice, îl supune pe poet la o adevărată tortură morală. Un dosar special reunește corespondența poetului și alte documente precum și un raport către domnitorul țării, în care se protestează împotriva trimiterii în judecată de către guvernul liberal a miniștrilor din guvernarea conservatoare dinaintea de 1876. Documentul, foarte extins, este întocmit de Eminescu și numai semnat de Lascar Catargiu, trimis în judecată împreună cu miniștrii din cabinetul său.

Fondul cel mai mare de documente în păstrarea acestei instituții îl reprezintă numirile în funcții ale lui Eminescu, ca și destituirea din ele, precum și rapoartele sale din epoca revizoratului școlar. Decretele de numiri și destituiri sînt însoțite de actele pregătitoare, în uzanțele de atunci, în administrația noastră de stat.

Eminescu întocmește în epoca revizoratului școlar peste 500 de documente, din care cea mai mare parte nu au intrat în fondurile instituțiilor noastre. Arhivele Statului din București păstrează din aceste documente aproximativ 100 de rapoarte, cel mai mare număr de documente semnate de poet aparținînd unui singur domeniu de activitate. Luăm cunoștință de aici de situația învățămîntului primar din acea vreme sub cele mai variate aspecte. Eminescu este preocupat de amplasarea școlilor în sate, dotarea lor materială, pregătirea cadrelor didactice, îmbogățirea literaturii didactice, introducerea metodelor moderne în predare. Susținător al învățămîntului primar, poetul este în conflict permanent cu organele administrative începînd de la primari și notari pînă la prefecți și miniștri. Poetul deschide anchete pe propria răspundere împotriva învățătorilor și primarilor culpabili, prezidează comisiile

²⁰ *Documente*. Ediție, note, glosar de Gh. Ungureanu, D. Ivănescu, Virginia Isac. Coordonator Gh. Ungureanu. *Studii și documente*, București, Edit. Minerva, 1973, p. 421—434.

pentru ocuparea posturilor la diferite școli, întocmește dări de seamă despre mersul învățămîntului și tabele statistice. Activitatea aceasta, aparent străină de indeletnicirile literare, îl arată pe Eminescu intelectualul cu înaltă conștiință, cum îl cunoaștem din tot ce întreprinde în scurtă sa trecere pămînteană.

Documentele din fondurile arhivelor menționate mai sus se constituie în texte fundamentale care intră în ediția națională a operei eminesciene. Un volum întreg, *Opere XVI. Corespondență. Documentar* reunește corespondența poetului cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și cu alte instituții²¹. Se tipăresc aici toate documentele privind numirile și destituirile din posturi precum și cele două dosare cu acțiunea în judecată pentru preținse sustrageri de cărți și obiecte de la Biblioteca Centrală din Iași. Documentele reproduse din fondurile acestor instituții reprezintă mărturii de prim ordin în explicarea unor aspecte din creația literară. Documentele din epoca revizoratului școlar se constituie într-un *corpus* care arată că experiența poetului din acești ani, cînd intră în legături nemijlocite cu viața satului, stă la baza prozei politice, cu nimic mai prejos de creația sa literară.

R É S U M É

Eminescu est présenté sous plusieurs aspects; chercheur dans les archives lorsqu'il préparait son doctorat, quand il était préoccupé par l'histoire nationale, son intérêt permanent pour les collections et les publications de documents, leur emploi dans son oeuvre, les fonds documentaires qui se trouvent dans les archives concernant la vie et son activité et le matériel archivistique de ces fonds, entré dans l'Édition Nationale de l'oeuvre du poète. L'étude offre pour la première fois une image d'ensemble de ces aspects et achève la personnalité de notre poète national.

P R E C I S

Eminescu is presented from varied points of view: as a researcher in the archive when was preparing his doctor's degree, when he was occupied with studying the national history; having a permanent interest for documents-collections and publications — of which he made use in his writings. The documents from the State Archive in our country on his life and activity are presented, and also the material from these funds that has entered the national edition of Eminescu's works. For the first time this study offers up a general view of all these aspects and completes the image of our national poet.

Simboluri ale cinstirii dedicate lui Mihai Eminescu. Mărturii documentare

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Centenarul morții lui Mihai Eminescu implică, printre altele, cunoașterea mărturiilor cinstirii prin care generațiile au exprimat deosebita receptivitate la versul eminescian. Această cinstire a fost concretizată prin variate forme ce au cunoscut, în funcție de evoluția generală a societății, o permanentă creștere în intensitate. Flacăra recunoștinței, începînd din momentul dispariției sale și pînă în prezent a cuprins lîneri și vîrstnici, femei și bărbați în

²¹ M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondență. Documentar*. Ediție critică întemeiată de Perpessicius. București, Edit. Acad. R.S. România, 1988.